

УДК 930.25:069.5:72:908(477.41-21)

ЗАЙКА Наталія,
старший науковий співробітник
Національного історико-етнографічного
заповідника «Переяслав»
(м. Переяслав, Україна)
muzvist@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6714-250X>

ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ЦЕРКВА З СЕЛА ПИЩИКИ ЯК ПАМ'ЯТКА НАРОДНОЇ ДЕРЕВ'ЯНОЇ АРХІТЕКТУРИ XVII ст.

У статті досліджуються окремі сторінки історії Трьохсвятительської церкви XVII ст. із с. Пищики (Київщина), зокрема, щодо її перевезення та реконструкції як пам'ятки архітектури національного значення. На сьогодні церква є експозиційним об'єктом Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Встановлено, що точне датування заснування церкви не відоме. Проте у переліку пам'яток архітектури УРСР від 1956 р. зазначено, що церква Трьохсвятительська парафіяльна з с. Пищики Сквирського району Київської області була збудована у 1651 р. і використовувалася як культова споруда багато століть. На жаль, з приходом більшовицької влади в українські села, після збройного перевороту у Росії у 1917 р. та переслідуваннями через релігійні переконання церква, як і багато інших подібних споруд, була зачинена. З'ясовано, що з 1930-х до 1980-х рр. церква не використовувалася за призначенням, унаслідок чого зазнала занепаду й руйнування. З метою збереження пам'ятки народної архітектури у 1981 р. було прийнято рішення про перевезення її на територію музею просто неба у Переяславі-Хмельницькому та створення у ній експозиції Музею українського рушника.

Ключові слова: Пищики, Трьохсвятительська церква, пам'ятка архітектури, музей, реставрація.

**THE THREE HOLY HIERARCHS CHURCH FROM PYSHCHYKY
VILLAGE AS THE MONUMENT OF NATIONAL WOODEN
ARCHITECTURE OF THE 17TH CENTURY**

The article explores and highlights some pages of the history of the Three Holy Hierarchs Church of the 17th century from Pyshchyky village, Kyiv Region. Today, it is an exhibition object of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». The purpose of the publication is to highlight unknown pages of the history of the Three Holy Hierarchs Church from Pyshchyky village, as well as its transportation and reconstruction, as architectural monuments of national importance to the territory of the Museum of Folk Architecture and Way of Life of the Middle Dnipro Region.

It is established that the exact date of the church foundation is unknown. However, the list of architectural monuments of the Ukrainian SSR of 1956 contains information about the Three Holy Hierarchs Church from Pyshchyky village, Skvyra. District, Kyiv Region, built in 1651 and used as a religious building for many centuries. Unfortunately, the church, as many others, was closed after Bolsheviks came into power in Ukrainian villages, military takeover in Russia in 1917 and starting the religious persecution. It was found that the church was not used for the purpose, began to fall into decay and was destroyed from the 1930s to the 1980s. In order to preserve the monument of folk architecture in 1981, it was decided to move it to the territory of the open-air museum in Pereiaslav-Khmelnytskyi and create an exposition of the Ukrainian Rushnyk Museum in it.

Keywords: *Pyshchyky, Three Holy Hierarchs Church, architectural monument, museum, restoration.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день вивчення збереженої української церковної дерев'яної архітектури є важливим завданням загальнонаціонального рівня, адже вона є одним з виразників народного мистецтва, збереження традицій у будівництві. Окрім того, переважна більшість таких пам'яток належать до козацької доби, презентуючи українську барокову культуру. Зважаючи на матеріал, час, трагічні сторінки історії України, коли церковна архітектура знищувалася, як дерев'яна, так і кам'яна, багато чого було втрачено назавжди. Водночас, як і раніше, зростає бажання відновити старі церкви, але не просто відтворити чи реконструювати, а переробити, змінити, прикрасити елементами, не характерними для народної

архітектури або відновлюваної сакральної споруди. Виходячи з цього, актуальність даної теми полягає не лише у фактичному збереженні пам'яток народної дерев'яної архітектури національного значення, до якої належить Трьохсвятительська церква XVII ст. з комплексу культових споруд Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, а й також у вивченні та популяризації технологій народного будівництва сакральних споруд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом, відомостей про існування Трьохсвятительської церкви у с. Пищики, що на Київщині, небагато. Зокрема, можемо зустріти інформацію про неї в І. Бикова [3], С. Вереговського [4], В. Куземка [11], Л. Похилевича [17] та В. Слободяна [19]. Окремо необхідно виділити довідкові видання, присвячені пам'яткам архітектури України [6; 16; 20]. Про використання приміщення церкви для експозиції Музею українського рушника згадується у публікаціях Н. Заїки [7–9].

Мета статті: висвітлення невідомих сторінок історії Трьохсвятительської церкви із с. Пищики, зокрема, щодо її перевезення та реконструкції як пам'ятки архітектури національного значення на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи історію церкви, не можна не торкнутися історії самого села, де знаходилася церква Трьох святителів. Село Пищики засноване у 1654 р. [6]. Згадки про нього знаходимо у книзі Л. Похилевича (1864 р. видання): «Пищики – село, розташоване на обох сторонах річки Кам'янки, але частина села на лівій стороні річки називається також Напрасниками і Безуляками. Воно знаходиться у 10 верстах від Білої церкви по дорозі на Сквиру і Паволоч. Жителів обох полів 1532. Церква дерев'яна Трьохсвятительська, невідомо коли збудована, але після 1745 року, тому що у переліку церков, цього року складеному, вона не показана, а жителі

належали приходом до Білоцерківської Успенської церкви. За штатом сільських церков зарахована до 5-го класу: землі мала 44 дес. Раніше була церква у Напрасниках, давно ще до руїн знищена (переклад наш – *Авт.*)» [17, с. 502].

Цікаву інформацію щодо історії села Пищики та церкви отримано з архівних документів селищної ради. У документі «Назва населеного пункту і географічні дані про нього» зазначено: «Назва села Пищики протягом свого існування не змінювалась, бо ще під час перепису населення в 1864 році село Пищики мало таку ж само назву, як і зараз. І ще доказом цього є той факт, що на території села Пищики є церква, яка збудована невідомим інженером приблизно в 1621 році. Цю дату підтверджують сторожили села Пищики Куриленко Архип Васильович, Гирявець Кирило Савович та Линник Радіон, які при бесіді розповіли, що коли закрили церкву в 1930 році, то під престолом найшли акт перенесення і забудови церкви, якій тоді було 309 років. «Всі церковні книги та документи, – розповідає Куриленко Архип Васильович, – ми склали у вівтар, а потім приїхали представники з району, забрали всі ці церковні документи у Сквирський район. З того часу більше ніяких даних про церкву немає». Гирявець Кирило Савович розповідає про те, що наші діди розказували, що теперішня церква, яка стоїть у селі Пищики, перенесена з Найди. Колись там, де зараз урочище «Найда», було село і була церква уніятів. Під час воєн, які проходили в Україні, село було повністю знищене. Церква, яка залишилася, була перенесена в село Пищики [5].

Дослідник села Пищики Володимир Куземко на сайті «Мислене дерево» (2007 р.) зазначає, що «у Найді – урочищі, де колись переховувалися люди за часів Руїни, стояла уніатська церква, хто і коли її збудував – невідомо. Так от, саме будівельним матеріалом для Пищиківської церкви й прислужилася стара церква з Найди (доказом цього є «дивні» елементи внутрішнього кріплення

церкви, де чітко видно їх використання). Так переказували старі люди села» [11].

У 1923–2020 рр. с. Пищики належали до Сквирського району Київської області з адміністративним центром у селі, існувала сільська рада. Із середини 2017 р. село увійшло до новоутвореної Фурсівської об'єднаної територіальної громади, разом із селом Безугляки, а з 2020 р. належить до Білоцерківського району [18].

Згідно з переліком пам'яток архітектури від 1956 р. церква Трьохсвятительська парафіяльна з с. Пищики Сквирського району Київської області була збудована в 1651 р. і використовувалася як культова споруда багато століть [20]. З приходом в українське село більшовицької влади і наступом на релігію у 1930 р. церква була закрита. На середину ХХ ст. у результаті соціальних катаклізмів вона втратила своє значення і переживала період руйнації. Проте, зважаючи на час її створення та архітектурні особливості, Постановою Ради Міністрів УРСР від 24.08.1963 р. № 970 церква села Пищики була визнана пам'яткою республіканського, а на сьогодні – національного значення (охоронний № 54) [16].

**Трьохсвятительська церква XVII ст. с. Пищики Сквирського р-ну Київської обл.
Фото зроблено у 50-60 рр. XX ст.**

Загалом про саму церкву маємо дуже мало відомостей. Так, про дерев'яну церкву Трьох святих із с. Пищики повідомляється у статті Василя Слободяна «Каталог існуючих дерев'яних церков України і українських етнічних земель» [19, с. 101]. У публікації Івана Бикова «Сакральна дерев'яна архітектура Київщини», надрукованій у журналі «Пам'ятки України: історія та культура», подано «Перелік пам'яток дерев'яної архітектури Київської області», в якому зазначено усього 92 дерев'яних церков. У розділі Сквирський район (10 позиція), записано: «с. Пищики. Трьохсвятительська церква (дер.) 1750–1760 рр. Пам'ятка архітектури національного значення, № 52. Передана до Музею народної архітектури та побуту в Переяслав-Хмельницькому» [3, с. 38–62].

Про Трьохсвятительську церкву писав головний архітектор Музею народної архітектури та побуту в Пирогів С. Верговський (стаття «Традиційне храмовбудівництво як втілення віри народу»), досліджуючи її ще під час

перебування у селі Пищики. Відзначено, що споруда охороняється державою як історична пам'ятка. Держбудом протягом 10 років проводилися реставраційні роботи, які призвели до спотворення пам'ятки XVIII ст. [4, с. 56–59]. Враховуючи аварійний стан і неможливість консервації в автентичному середовищі у 1980-х рр. реставраційною бригадою Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника (наразі – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав») церква була перевезена на територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в північно-західній її частині [15].

На даний час споруда є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». У 1995 р. у пам'ятці архітектури національного значення Трьохсвятительській церкві створена експозиція «Музею українського рушника» [7, с. 71–76].

Іншу інформацію щодо перевезення пам'ятки отримуємо із книг наказів Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника. Маркування і перевезення Трьохсвятительської церкви з с. Пищики розпочали з 1985–1986 рр. Згідно Наказу від 12 грудня 1985 р. № 66 по Переяслав-Хмельницькому державному історико-культурному заповіднику «командировали в с. Пищики для маркування церкви 1651 р. тов. Б. В. Коваленка з 17 по 25 грудня 1985 р., а також П. Ф. Щербину з 17 по 25 грудня 1985 р.» [2]. Зі спогадів Б. В. Коваленка, «маркування робив у середині церкви з нижніх колод. Нижні колоди були дубові, далі соснові до перших заломів, десь до 4 метрів» [14].

Перевозити церкву почали в 1986 р. декількома етапами. У Наказі № 35 по Переяслав-Хмельницькому історико-культурному заповіднику від 14 липня 1986 р. зазначено: «Командировати бригаду по перевозці церкви XVII ст. в село

Пищики тов. Щербину П. Ф. й Петруню М. І. з 15 по 16 липня 1986 р.» [2]. Іншим наказом «№ 36 по Переяслав-Хмельницькому історико-культурному заповіднику від 16 липня 1986 р. командирувати в Пищики для перевезення церкви XVII ст. тов. Щербину П. Ф. і Теслю М. А. з 21 по 22 липня 1986 р.» [2].

Розібрану церкву розвантажили у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини біля верхнього озера. Реставратор М. С. Свитко згадував: «Осінь 1987 рік. Під керівництвом Щербини Петра Федотовича та Шевченка Івана Андрійовича реставраційна бригада в складі: В. І. Шевченка, О. С. Попова, М. С. Свитка, В. Б. Москаленка, Б. В. Коваленка робили попереднє збирання церкви, щоб перевірити наявність усіх деталей» [12].

Реставратор В. І. Шевченко, пригадуючи розповіді батька, повідомляв, що «Церкву в селі Пищики розбирали наймані бригади, тож багато дерева пропало. А коли складали її біля верхнього озера на музеї, то виявили, що багато дерева не хватає, не відповідає маркування, тобто краще дерево розікрали ще в селі Пищики. Тому потрібно було робити нові «замки», обрізали, підганяли, щоб хоч якось її скласти. Церква вийшла менша розмірами. У церкві було 4 прибудови (до центральної нави), але це дерево до Переяслава не привезли. Перевезли два куполи: один згнив, а другий – склали біля верхнього озера. Встановити цей купол на новій церкві було уже не можливо, бо він не відповідав теперішнім розмірам церкви. Церква вийшла менша розмірами на пару замків, без прибудови, без дзвіниці, без «рідних» куполів та хрестів. Якби цю церкву перевозили наші музейні реставратори, то матеріал був би збережений» [13].

Таким чином, під час перевезення і перебудови культова споруда втратила свої первісні розміри, адже замки, якими кріпилися дерев'яні балки зрубу в автентичному вигляді, згнили. Крім цього, в результаті реставраційних

робіт були втрачені прибудови до центральної нави. Втрачено іконостас і хрести [1].

У північній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини зводити церкву почали у 1989 р. Розбивку робив П. Щербина. Фундамент копали та заливали Б. Коваленко, В. Москаленко. Зводили будівлю під керівництвом тодішнього головного інженера В. Скрыги. У бригаді було всього чотири особи: О. Попов, Б. Коваленко, В. Москаленко, М. Свитко, які виклали стіни до перших заломів. Згодом підключилася реставраційна бригада у складі Ф. Дарди, Г. Храброго, А. Кравченка, М. Приходька, В. Шевченка, М. Потапенка, В. Отечка. Покрівлю робив І. Ігнатович [9, с. 239–248].

Храм відновлювали у 1989-1995 рр. – майже шість років, не рахуючи перший етап його перевезення – 1986 р. Після довгого реставраційного періоду отримали сучасний вигляд пам'ятки: дерев'яна, тридільна, триверха, на основі трьох зрубів, виготовлених з дубових, тесаних, щільно припасованих колод. Зруби усіх трьох діляниць прямокутні, мають однакову висоту. Встановлена на цегляному фундаменті з цоколем, що виступає. Зовні церква обшита горизонтальною шалівкою, кути, що виступають, обшиті вертикальною дошкою по усій висоті. Загальна площа – 76,16 м². Освітлюється п'ятьма прямокутними вікнами, розміщеними у верхній частині зрубу стін вівтаря та нави, а притвор (бабинець) – напівкруглим вікном, яке знаходиться над вхідними дверима. Двері – двостулкові, дубові, оббиті зовні залізом. Верхи трьох частин церкви (притвор, нава, вівтар) мають по два заломі на кожному ярусі, під залізним покриттям. З них виступають восьмики (по три на кожному ярусі). Центральний восьмерик (нава) другого ярусу за розмірами ширший і вищий двох інших (притвор, вівтар), мають прямокутну форму. Восьмики третього ярусу декоративні, глухі. Маківки вивершені хрестами складного профілю (ковані). Перед притвором – ганок (папєрть) з шістьма

східцями. Дах двосхилий, тримається на шести різьблених колонах. Фронтони у верхній та нижній частині ганку прикрашені декоративною накладною різьбою. Всередині церква зашита пресованим картоном, пофарбованим олійними фарбами голубого кольору. Зовні церква – опрацьована мастилом [1].

**Музей українського рушника у Трьохсвятительській церкві з с. Пищики.
Фото зроблено у 2017 р.**

Сьогодні у церкві розміщена експозиція «Музею українського рушника». Ідея створення Музею, як і всіх інших музеїв Заповідника, належить М. Сікорському. Проте спочатку там мали відкрити Музей стародруків. Зі статті, надрукованій у газеті «Комуністична праця» від 25 липня 1987 р., за авторства в. о. заступника директора державного історико-культурного заповідника Н. Каменської дізнаємося, що «На площі Возз'єднання намічено реставрувати пам'ятник народного зодчества – дерев'яну церкву 1651 року, перевезену із села Пищики Сквирського р-ну Київської обл., там буде створено музей стародруків. Буде реставровано в'їзний двір, в якому заплановано

створити виставковий зал» [10]. На цьому місті, зі слів тодішнього головного інженера В. Скрыги, зробили розбивку та вирили траншею під фундамент. Однак ця задумка так і не втілилася у життя [8, с. 54–63]. Відповідно було прийняте рішення повернутися до першої ідеї М. І. Сікорського – відкрити у церкві Музей українського рушника.

Створення постійної музейної експозиції у церковному приміщенні пов'язане перш за все з бажанням збереження церкви як пам'ятки народної дерев'яної архітектури та необхідністю демонстрації унікальної колекції рушників. У 60–70-х рр. ХХ ст., коли радянська влада масово закривала та знищувала церкви, це питання постало дуже гостро. У багатьох випадках такі приміщення почали використовувати для створення музейних закладів. Відповідно до списку пам'ятників архітектури Української РСР, що перебували під охороною держави, деякі з них можна було використовувати для культурних або господарських цілей і передавати в орендне використання установам та організаціям [16]. Така доля не оминула й переяславські музейні цінності.

Висновки. За час свого існування та використання Трьохсвятительська церква ХVII ст. із с. Пищики, що на Київщині, має досить цікаву, але на жаль, не досліджену історію. Пройшовши шлях від храму – як місця молитов, до культурного Храму-музею, у якому розміщена експозиція Музею українського рушника, цей духовно-культурний осередок і сьогодні відіграє важливу роль у збереженні духовної спадщини українського народу. Дерев'яна сакральна архітектура України – це та ділянка історико-культурної спадщини, в якій наш народ найбільше проявив свій талант і схильність до мистецтва. Водночас дерев'яна Трьохсвятительська церква як пам'ятка народної дерев'яної архітектури ХVII ст. стала комплексним втіленням культури народу, його духу – в архітектурі, різьбленні, мистецтві. Подібні церкви є безцінним скарбом

народного храмового будівництва та продовжують виконувати функцію збереження українських сакральних традицій. Охорона на державному рівні власної культурної спадщини та, відповідно, збереження самобутності, є важливою складовою національного виховання підростаючого покоління, усвідомлення приналежності до високої культури, особливо у сьогоденних реаліях – час російсько-української війни.

Список використаних джерел та літератури

1. Архів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Церква Трьохсвятительська. Пасторт пам'ятки архітектури та містобудування Національного значення / Міністерство культури і туризму України. Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень. Київ. 2008. 15 с.
2. Архів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Книга наказів Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника з 14.07.1957 по 23.12.1991 рр. 185 с.
3. Биков І. Сакральна дерев'яна архітектура Київщини. *Пам'ятки України: історія та культура*. 2016. № 2. С. 38–62.
4. Верговський С. Традиційне храмовбудівництво як втілення віри народу». *Українська культура у світовому контексті. Матеріали міжнародної наукової конференції*. Київ, 2001. С. 56–59.
5. Витяг із архівів селищної ради с. Пищики Сквирського р-ну Київської обл. 1975 р. 2 арк.
6. Дерев'яна церква 1654 р. *У кн.: Історія міст і сіл УРСР: Київська область*. Київ: ГРУРЕ, 1971. 791 с.
7. Заїка Н. Церква із села Пищики – пам'ятка народної архітектури XVII ст. *Храми Переяславщини: історія, традиції, сучасність; стан збереження пам'яток*. Переяслав-Хмельницький, 2006. С. 71–76.
8. Заїка Н. До історії створення музею українського рушника. *Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті: Матеріали круглого столу, 16 жовтня 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький* / [Редкол.: О. В. Колибенко та ін.; упорядч. Т. Ю. Нагайко]. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. (Серія «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»). Вип. 3. С. 54–63.
9. Заїка Н. Музей українського рушника: минуле і сьогодення. *Матеріали до української етнології: щорічник. Збірник наукових праць*. Вип. 16 (19) / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2017. С. 239–248.

10. Каменська Н. Про минуле міста і його завтрашний день. *Комуністична праця*. 25 липня 1987 р.
11. Куземко В. Трьохсвятительська церква у Пищиках (2007 р.). URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Heritage/PysckyChurch.html>
12. Матеріали польових досліджень автора. Записано 12.05.1994 р. від Свитка Миколи Степановича, 1955 р. н., народився у с. Монастирок Переяслав-Хмельницького р-ну., жителя м. Переяслав-Хмельницький Київська обл.
13. Матеріали польових досліджень автора. Записано 15.05.1994 р. від Шевченка Володимира Івановича, 1960 р. н., жителя м. Переяслав-Хмельницький Київська обл.
14. Матеріали польових досліджень автора. Записано 20.05.1994 р. від Бориса Васильовича Коваленка, 1958 р. н., жителя м. Переяслав-Хмельницький Київська обл.
15. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Відділ науково-фондової роботи. Технічний паспорт ПА-69. 10 арк.
16. Постанова Ради міністрів УРСР «Про впорядкування справи обліку та охорони пам'ятників архітектури на території Української РСР» № 970 від 24.08.1963 р.
17. Похилевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. Киев, 1864. 763 с.
18. Сквирський район. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%>.
19. Слободян В. Каталог існуючих дерев'яних церков України і українських етнічних земель. *Вісник ін-ту Укрзахідпроектреставрація*. 1996. Т. 4. С. 101.
20. Церква трьох святих 1651 р. (дерев.). *Пам'ятники архітектури УРСР, що перебувають під державною охороною: список*. Київ: Держбудвидав, 1956. 10 с.

References

1. (2008). Arkhiv Natsionalnoho istoryko-etnografichnoho zapovidnyka «Pereiaslav». Tserkva Trokhsviatytelska [Archive of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». Church of the Holy Trinity]. *Pastort pamiatky arkhitektury ta mistobuduvannia Natsionalnoho znachennia / Ministerstvo kultury i turyzmu Ukrainy. Naukovo-doslidnyi instytut pamiatkookhoronnykh doslidzhen* – Ministry of Culture and Tourism of Ukraine. Research Institute of Monument Protection Studies. Kyiv [In Ukrainian].
2. (1991). Arkhiv Natsionalnoho istoryko-etnografichnoho zapovidnyka «Pereiaslav». Knyha nakaziv Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka z 14.07.1957 po 23.12.1991 rr. [Archive of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». Book of orders of the Pereiaslav-Khmelnysky State Historical and Cultural Reserve from 07/14/1957 to 12/23/1991] [In Ukrainian].

3. Bykov, I. (2016). Sakralna dereviana arkhitektura Kyivshchyny [Sacral wooden architecture of Kyiv Region]. *Pamiatky Ukrainy: istoriia ta kultura* – Sights of Ukraine: history and culture, issue 2, pp. 38–62, [In Ukrainian].

4. Verhovskiy, S. (2001). Tradytsiine khramobudivnytstvo yak vtilennia viry narodu [Traditional temple construction as an embodiment of the people's faith]. *Ukrainska kultura u svitovomu konteksti. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* – Ukrainian culture in the world context. Materials of the international scientific conference. Kyiv, pp. 56–59 [In Ukrainian].

5. (1975). Vytiah iz arkhiviv selyshchnoi rady s. Pyshchyky Skvyrskoho r-nu Kyivskoi obl. [Extract from the archives of the village council. Pyshchyki, Skvyrsky district, Kyiv region] [In Ukrainian].

6. (1971). Dereviana tserkva 1654 r. [The wooden church of 1654]. In book: *Istoriia mist i sil URSR: Kyivska oblast* – History of cities and villages of the Ukrainian SSR: Kyiv region. Kyiv [In Ukrainian].

7. Zaika, N. (2006). Tserkva iz sela Pyshchyky – pam'iatka narodnoi arkhitektury XVII st. [The church from the village of Pyshchyki is a monument of folk architecture of the 17th century]. *Khramy Pereiaslavshchyny: istoriia, tradytsii, suchasnist; stan zberezhenia pam'iatok* – Temples of Pereiaslav region: history, traditions, modernity; state of conservation of monuments. Pereiaslav-Khmelnitskyi, pp. 71–76 [In Ukrainian].

8. Zaika, N. (2016). Do istorii stvorennia muzeiu ukrainskoho rushnyka [To the history of the creation of the museum of the Ukrainian towel]. *Kraieznavstvo Pereiaslavshchyny: doslidzhennia, problemy, postati: Materialy kruhloho stolu* – Local history of Pereiaslav region: research, problems, figures: Materials of the round table, 16 zhovtnia 2015 r., m. Pereiaslav-Khmelnitskyi. Pereiaslav-Khmelnitskyi (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya. M., (Seriia «Kraieznavcha biblioteka Pereiaslavshchyny»), issue 3, pp. 54–63 [In Ukrainian].

9. Zaika, N. (2017). Muzei ukrainskoho rushnyka: mynule i sohodennia [Museum of the Ukrainian towel: past and present]. *Materialy do ukrainskoi etnologii: shchorichnyk. Zbirnyk naukovykh prats* – Materials for Ukrainian ethnology: yearbook. Collection of scientific works. Kyiv, issue 16 (19), pp. 239–248 [In Ukrainian].

10. Kamenska, N. (1987). Pro mynule mista i yoho zavtrashnyi den [About the city's past and its future]. *Komunistychna pratsia* – Communist work. 25 lypnia [In Ukrainian].

11. Kuzemko, V. (2007). Trokhsviatytelska tserkva u Pyshchykakh [Three Saints Church in Pyshchyki] URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Heritage/PyschykyChurch.html> [In Ukrainian].

12. (1994). Materialy polovykh doslidzhen avtora. Zapysano 12.05.1994 r. vid Svytka Mykoly Stepanovycha, 1955 r. n., narodyvsia u s. Monastyrok Pereiaslav-

Khmelnyskoho r-nu., zhytelia m. Pereiaslav-Khmelnyskyi Kyivska obl. [Materials of the author's field research. Recorded on 05/12/1994 by Svitko Mykola Stepanovich, born in 1955, born in the village of Monastery of Pereiaslav-Khmelnysky district, resident of Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region] [In Ukrainian].

13. (1994). Materialy polovykh doslidzhen avtora. Zapysano 15.05.1994 r. vid Shevchenka Volodymyra Ivanovycha, 1960 r. n., zhytelia m. Pereiaslav-Khmelnyskyi Kyivska obl. [Materials of the author's field research. Recorded on May 15, 1994 by Volodymyr Ivanovich Shevchenko, born in 1960, resident of Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region] [In Ukrainian].

14. (1994). Materialy polovykh doslidzhen avtora. Zapysano 20.05.1994 r. vid Borysa Vasylovycha Kovalenka, 1958 r. n., zhytelia m. Pereiaslav-Khmelnyskyi Kyivska obl. [Materials of the author's field research. Recorded on 05/20/1994 by Boris Vasylovich Kovalenko, born in 1958, resident of Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region] [In Ukrainian].

15. Natsionalnyi istoryko-etnografichnyi zapovidnyk «Pereiaslav». Viddil naukovo-fondovoi roboty. Tekhnichniy pasport PA-69 [National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav». Department of research and foundation work. Technical passport PA-69] [In Ukrainian].

16. (1963). Postanova Rady ministriv URSS «Pro vporiadkuvannya spravy obliku ta okhorony pamiatnykiv arkhitektury na terytorii Ukrainskoi RSR» [Resolution of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR «On streamlining the accounting and protection of architectural monuments on the territory of the Ukrainian SSR»]. № 970 vid 24.08.1963 r. [In Ukrainian].

17. Pokhylevych, L. (1864). Skazanye o naselennykh mestnostiakh Kyevskoi huberny [A legend about populated areas of Kyiv province]. Kyiv [In Russian].

18. Skvyrskyi raion [Skvir district.]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%>.

19. Slobodian, V. (1996). Kataloh isnuichykh derevianykh tserkov Ukrainy i ukrainskykh etnichnykh zemel [Catalog of existing wooden churches in Ukraine and Ukrainian ethnic lands]. *Visnyk in-tu Ukrzakhidproektrestavratsiia* – Bulletin of the Ukrzakhidproektrestavratsiia Institute, issue 4, p. 101 [In Ukrainian].

20. (1956). Tserkva trokh sviatyteliv 1651 r. (derev.) [Church of the Three Saints in 1651 (wood)]. *Pamiatnyky arkhitektury URSS, shcho perebuvaiut pid derzhavnoiu okhoronoiu: spysok* – Architectural monuments of the Ukrainian SSR under state protection: list. Kyiv [In Ukrainian].

Рецензенти:

І. О. Демуз, д. і. н., проф.;

О. І. Уткін, д. і. н., проф.

Надійшла до редакції: 20.02.2024 р.